

List of references

1. Ryding, O. 2008. Pericarp structure and phylogeny of the *Phlomis* group (Lamiaceae subfam. Lamioideae). *Bot. Jahrb. Syst.* 127: 299–316.
2. Mathiesen, C., Scheen, A.-C. & Lindqvist, C. 2011. Phylogeny and biogeography of the lamioid genus *Phlomis* (Lamiaceae). *Kew Bull.* 66: 1–17.
3. Salmaki Y., Zarre S., Ryding O., Lindqvist C., Schneunert A., Brauchler C. & Heubl G. Phylogeny of the tribe *Phlomideae* (Lamioideae: Lamiaceae) with special focus on *Eremostachys* and *Phlomoides*: New insights from nuclear and chloroplast sequences // *Taxon*, 2012. 61 (1): – P. 161-179.
4. Gulomov R.K. The genus *Phlomoides* Moench distributed in the Fergana Valley (taxonomy, geography, ecology and conservation): autoref. diss. PhD. -Tashkent: 2022. - p. 43.
5. Plants of the world online (POWO). Retrieved. January 10, 2024, URL: www.plantsoftheworldonline.org
6. The Global Biodiversity Information Facility (GBIF). Retrieved. January 10, 2024, – URL: www.gbif.org
7. International Plant Names Index. Retrieved. January 10, 2024, URL: <https://www.ipni.org>.
8. Arkadiusz Nowak & Marcin Nobes. Illustrated Flora of Tajikistan and adjacent areas. Polish Academy of Sciences. Opolgraf S.A., 2020. – 475-478 p.

OROL FOJIASI: MUAMMO VA YECHIMLAR

Hamzaliy Shohjaxon Umaraliyevich, Saydaliyeva Roxatoy Zaylobiddinovna
Central Asian Medical University

Qachonlardir Orol dengizi haqiqatdan ham ulkan va sersuv bo'lgan. Bundan atiga 60-70-yilcha avval, XX asrning 50- yillarida Qozog'iston va O'zbekiston hududlarida joylashgan mazkur suv xavzasining hajmi 68 ming kvadrat kilometrni tashkil etgan. Ulkan suv havzasining bo'yi 428 km eni esa 283 km eng chuqur joyi 68 metr bo'lgan. Afsuski, XXI asrning boshlariga kelib esa vaziyat tamomila o'zgaradi. Orolning maydoni yildan –yilga tobora qisqara borib 14 ming kvadrat kilometrga tushib qoldi. Uning eng chuqur joylari 30 metrni oxirgi 40-45 yil davomida Orol dengizi sathi 22 metrga pasayib ketdi, akvatoriya maydoni 4 martadan ziyodga kamaydi, suv hajmi 10 barobargacha (1064kub km dan 70 kub km) kamaydi, suv tarkibidagi tuz miqdori 112g/l gacha, Orolning sharqiy qismida esa 280g/m gacha deyarli “o'lik” dengizga aylandi. Qurub qolgan Tubi maydoni 4,2 mln hektarni tashkil etib tutash hududlarga chang, qum-tuzli aerozo'llarni tarqatish manbaiga aylandi. Bu yerda har yili atmosfera havosiga 80 dan 100 mln tonnagacha chang ko'tariladi. Bu ko'rsatkichlar faqatgina O'zbekistoni emas butun dunyoni zararlayabdi bu global muonmoga aylanmoqda. Shu bilan bir vaqtda Amudaryo va Sirdaryoning daltalarcha yerlarida tanazzulga uchrashi va cho'llanish sur'atlari o'sib bormoqda.

Orol va Orolbo'yi muomosini yechishdagi uchta asosiy yo'nalishlar ya'ni, birinchidan Ichimlik suvini quvurlar orqali aholiga yetkazish bilan hududdagi sanitariepidemalogik axvolini yaxshilashga qaratildi Jumladan Orol bo'yi axolisida juda ham ko'p kasallik bilan kasalyotganini takidlash lozim bular qandli diabet yuqori qon bosimi nafas yo'llari kasalliklari yurak qon tomir kasalliklari va teri tanozil kasalligi va yod yetishmovchiligi sababli buqoq kasalliklari juda kop uchrayotgani achinarli. Sog'liqni Saqlash va Sanitariya xizmatini yuqoriga ko'tarish zarur! ikkinchidan, dengizni qurigan janubiy qirg'oqlarida suniy damba qurib, delta ekosistemasini doimiy suvlashtirish yo'li bilan “Yashil Kamar” hosil qilish: uchinchidan, dengizni o'zini saqlash. Uni saqlash uchun unga sistematik ravishda ko'p suv yuborib turish kerakligi va bundan tashqari Orolni qurugan tubida saksovulzorlarni keng ko'lamda barpo etish lozim natijada qum ko'chishini, chang ko'tarilishini oldini olinishi mutaxassislar tamonidan takidlangan. Muxtaram Prizidentimiz Sh.Mirziyayev BMT assambeliyasida 2017-yil 72- sesiyasida nutq so'zlagan jumladan Orol fojiiyasi Orol da bo'layotgan salbiy o'zgarishlar ekolosiyaga bo'layotgan ta'sirlarni takidlab o'tgan. Quvonarlisi bu islohatlardan Orol sathi 48 smga ko'tarildi.

Xulosa. Tabiatimizni asrash, uni muhofaza qilish, tabiatdan oqilona foydalanish va jamiyatda ekalogik madaniyatni va ekalogik ongni rivojlantirish nafaqat tabiatni muhofaza qilish o'rganlari ishi balki shu zaminda yashayotgan har bir insonning ona Vatanimizga, uning tabiatga bo'lgan farzandlik burchidir.

DORIVOR ODDIY BO'YMADARON (*Achillea millefolium* L.) NING YETISHTIRISH AGROTEKNOLOGIYASI, EKOLOGIYASI HAMDA SHIFOBAXSHLIK XUSUSIYATLARI

Juraeva Ozodakhon Botirali qizi
ozodakhonjuraeva@gmail.com
Farg'ona davlat universiteti

Kirish. Bizni qurshab turgan olam yashil sayyorada inson paydo bo'lmasdan oldin, o'simliklar olami paydo bo'ldi. Tabiatda o'sadigan har bir o'simlikning hayot zanjirida o'rni bo'lganidek, shu o'simliklarning inson hayoti va sog'lig'iga ham katta ta'sirga ega.

Yer yuzida dorivor o'simliklarning 10-12 ming turi tarqalgan bo'lib, O'zbekistonda 577 turi o'sadi. Shulardan 250 turi ilmiy tabobatda keng ishlatiladi. Murakkabgullilar qabilasining astraguldoshlar oilasiga mansub Oddiy bo'ymadaron (*Achillea millefolium* L.) tabobatda katta ahamiyatga ega ekanligi bilan ajralib turadi.

Bo'ymadaron o'simligi yer yuzida keng tarqalgan bo'lib, cho'l hududlarida, tog'li joylarda, o'rmon chetlarida hamda yo'l yoqalarida uchratish mumkin. Oddiy bo'ymadaron o'simligining bo'yi 20-50 sm, ba'zan 80 sm ga yetadi. Ildizpoyasi shoxlangan. Barglar tukli, kulrang-yashilrangli, poyada ketma-ket joylashgan. Gullari savatchada murakkab qalqonsimon to'pgulni hosil qiladi. Mevasi yassi, tuxumsimon pistadir. Bo'ymadaron iyundan boshlab, yozning oxirigacha gullaydi va mevasi avgust oyida yetiladi.

Tadqiqot uslublari. Mamlakatimizda dorivor o'simliklardan tayyorlangan dorilardan foydalanishga talab ortgan. Bu esa o'z navbatida, dorivor o'simliklar xom-ashyosiga bo'lgan ehtiyojning ortishiga sabab bo'lmoqda. Ehtiyojni qondirish maqsadida hozirda dorivor o'simliklarni yetishtirishga katta e'tibor berilmoqda.

Bo'ymadaron o'simligi O'zbekiston Respublikasining sho'r yerlaridan tashqari barcha sug'oriladigan yerlarda ekib o'stirilishi mumkin. Bo'ymadaron ekiladigan yerlarni kuzda o'g'itlanib, 25-27 sm chuqurlikda haydaladi. So'ngra erta bahorda tuproq harorati 14-15 °C bo'lganda 1,5-2 sm chuqurlikda ekiladi va gektar hisobiga 6-7 kg urug' sarflanadi. Kuzda esa 0,5-1,5 sm chuqurlikda ekiladi. Urug'lar ekayotganda 15-20 kg azot o'g'iti solinadi. Nihollar tuproq harorati +20 °C bo'lganda yaxshi ildiz ota boshlaydi.

O'simlikni birinchi oziqlantirish nihollar 4-6 chin barg chiqarganda va bo'yi 5-8 sm ga yetganda qator oralari 5 sm chuqurlikda kultivatsiya qilinadi. E. T. Berdiyev, M. X. Hakimovanning "O'rmon dorivor o'simliklari" kitobida o'simlik ekilgan maydonlarga o'rtacha gektariga 95 kg azot, 70 kg fosfor, 50 kg kaliy o'g'iti solinsa hamda birinchi yili 8 marta va 5-6 marta o'simlik oralari kultivatsiya qilinsa, hosildorlik yuqori bo'lishi haqida ma'lumotlar keltirilgan.

O'simlik o'sishi davomida uni o'simlik bitlari (to'pgullarida *Macrosiphoniella millefolii* va bargida *Brachycaudus helichrysi* kabi turlari) hamda *Sitona lineatus* katta zarar keltiradi. Shu bilan birga *Golovinomyces macrocarpus* va ba'zan *Pustula obtusata* kabi kasallik turlari uchraydi. Ularga qarshi biologik – kimyoviy kurash usullari yaxshi samara beradi.

Natija. Oddiy bo'ymadaron o'simligi gullashning boshlang'ich bosqichida (iyun - avgust oyining birinchi yarmida) yig'iladi, uzunligi 15 sm gacha kesib olinadi. O'simlik besh yilgacha hosil beradi. Xom ashyoni salqin joyda yoki quritgichlarda 50 ° C haroratda quritiladi. Xom ashyoni yopiq idishlarda, hidli moddalardan uzoqroq joyda saqlash tavsiya etiladi.

Mahsulot tarkibida karotin, K va S vitaminlar, axillein va betonitsin alkaloidlari, 0,8% gacha efir moyi, matrikarin izomeri, millefin laktoni, asparagin, smola, oshlovchi, achchiq